

ЕЛЕКТРОННІ СУДОВІ СЕРВІСИ – ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС В ДЕКІЛЬКА КЛІКІВ

Фонова О.С.,
*кандидат юридичних наук,
суддя Господарського суду
Луганської області*

Тематика даного дослідження присвячена аналізу стану впровадження в господарських судах інформаційних технологій, електронних судових сервісів, можливостей та порядку їх використання при здійсненні правосуддя, а також дослідженню міжнародного та вітчизняного досвіду у цій сфері.

Ключові слова: інформаційні технології, електронне судочинство, Електронний суд, судовий процес, дистанційна участь в судовому процесі, відеоконференцзв'язок.

Аналізуючи досвід світових правових систем щодо розробки та впровадження порядку реалізації судових проваджень за допомогою комп'ютерних технологій, в цілому можна відмітити тенденцію діджиталізації позовної процедури розгляду.

Так, судові системи багатьох закордонних країн містять електронне судочинство, зокрема, це судові системи США, Канади, Швейцарії, переважної більшості країн Європейського Союзу, наприклад, Великобританії, Італії, Німеччини, Австрії, та ін.

Як приклад, можна навести функціонування в США системи публічного доступу до електронних записів судів (PACER) – це електронний сервіс загального доступу, який дозволяє користувачам отримувати інформацію про справи та документи в Інтернеті від федеральних апеляційних, окружних і так званих банкрутських судів та локатора справ PACER. PACER надається федеральною судовою владою, дотримуючись своїх зобов'язань забезпечити доступ громадськості до інформації суду через централізовану службу [1].

В межах PACER діє Система ведення справ / Електронні файли справ (CM/ECF) – це всеохоплююча система управління справами федеральних судових органів для всіх судів з питань банкрутства, окружних та апеляційних. CM/ECF дозволяє судам приймати подання та надає доступ до поданих документів в Інтернеті. CM/ECF надає доступ до файлів справ декільком сторонам та пропонує розширені можливості пошуку та звітності. Система також пропонує можливість негайно оновлювати пакети та завантажувати документи та друкувати їх безпосередньо з судової системи.

Доступ до інформації про справи коштує \$ 0,10 за сторінку. Вартість доступу до одного документа обмежується в розмірі \$ 3,00, що еквівалентно 30 сторінкам. Обмеження не застосовується до пошукових запитів імен, звітів, які

не залежать від конкретних випадків, та стенограм федерального судового розгляду.

В Німеччині подання документів, їх оброблення та навіть винесення рішення відбуваються в електронному форматі.

Також у цивільне процесуальне законодавство цієї країни були внесені зміни, що допускають машинну обробку заяв. Правила «машинного» провадження встановлюються міністром юстиції. Заяви можуть бути подані на технічних носіях інформації. Відмова в прийнятті такої заяви може бути оскаржена лише в тому випадку, коли вона заснована на тому, що заява подана тільки на технічному носії, що не може бути оброблений у суді. Судовий наказ, що видається у такому провадженні машиною, не містить підпис, а має тільки відбиток печатки суду. Спочатку такі правила були прийняті як експеримент у Штутгарті (так звана, «Штутгартская модель»). Але вже у середині 90-х років 55% усіх заяв про безспірне стягнення заборгованості в судах Західної Німеччини оброблялися електронними засобами [2, с.47]. На даний час цей процес є ще більш мобільним за допомогою організації подачі і прийому заяв через телекомунікаційний зв'язок.

Слід відзначити, що 22 липня 2000 року в Окінаві лідерами країн G8 було прийнято Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства, в якій відзначається, що інформаційно-комунікаційні технології (ІТ) є одним з найбільш важливих чинників, що впливають на формування суспільства двадцять першого століття. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їхньої освіти і роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. У числі напрямів можливого використання цифрових технологій в Хартії вказується на активне використання ІТ в державному секторі і сприяння наданню у режимі реального часу послуг, необхідних для підвищення рівня доступності влади для усіх громадян [3, с. 51-56].

Намагаючись відповідати прогресивним напрямам розвитку світової спільноти, та в певній мірі проголошеній в Окінавській хартії декларації, в березні 2012 року Державна судова адміністрація Україні презентувала загальну концепцію проекту «Електронний суд».

Метою даного проекту була розробка універсальної схеми побудови структур даних при наявності необхідності обміну даними між автоматизованими системами різних виробників.

В подальшому у 2013 році з метою створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією про діяльність судів шляхом широкого використання інформаційних технологій, з метою забезпечення відкритості, організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи, було розроблено Концепцію галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи (далі – Концепція) [4].

Передбачалось, що реалізація Концепції дасть змогу вирішити заплановані стратегічні завдання, що сприятиме підвищенню рівня інформатизації судів, ДСА України, інших органів та установ судової системи і

забезпечить умови для функціонування Єдиної судової інформаційної системи України та буде відповідати все більш активним та конкретним вимогам громадян з розширення інформації про діяльність судів та установ судової системи.

При цьому головною метою Концепції є: якісне поліпшення рівня судового захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб; підвищення доступності правосуддя, зростання довіри до органів правосуддя, поліпшення думки населення про суди, їх ролі та соціальної значимості; формування позитивного іміджу судової системи в цілому; підвищення правового рівня інформованості населення, їх ділової активності щодо забезпечення захисту своїх прав, свобод і законних інтересів в судовому порядку.

Широке впровадження інформаційних технологій в роботу судів, органів та установ системи правосуддя, а також автоматизація їх діяльності є ключовим аспектом Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки (далі – Стратегія), схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276 [5].

На виконання вимог Стратегії внесено низку суттєвих змін до законодавства щодо організації діяльності судів, органів та установ системи правосуддя та порядку забезпечення їх функціонування. Серед визначальних змін, які стосуються автоматизації здійснення правосуддя, став прийнятий 3 жовтня 2017 року Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який набрав чинності 15 грудня 2017 року. Відповідно до вимог цього Закону в судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, Службі судової охорони, їх органах та підрозділах має бути забезпечено функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС).

Наказом Державної судової адміністрації України (далі – ДСА) від 13 квітня 2018 року № 168 було затверджено Концепцію побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яку було оновлено відповідно до наказу ДСА «Про забезпечення створення і функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 07 листопада 2019 року [6].

Водночас, аналіз стану впровадження інформатизації судів дає змогу зробити висновок про наявність проблем у цій сфері.

Так, Законом «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII [7] доповнено Закон України «Про судоустрій і статус суддів» статтею 15¹, у частині першій якої визначено, що у судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їх органах та підрозділах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, що зокрема, забезпечує: ведення електронного діловодства, в тому числі рух електронних документів у

межах відповідних органів та установ та між ними, реєстрацію вхідних і вихідних документів та етапів їх руху; централізоване зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних; захищене зберігання, автоматизовану аналітичну і статистичну обробку інформації; збереження справ та інших документів в електронному архіві; обмін документами та інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу; автоматизацію роботи судів, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, їх органів та підрозділів; віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу; визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи у порядку, визначеному процесуальним законом; аудіо- та відеофіксацію судових засідань, засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, її органів, їх транслявання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом; ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; можливість учасникам справи, які мають намір взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, завчасно перевіряти в тестовому режимі зв'язок із судом;

Також як унормовано у п. 1 § 2 розділу 5 вказаного Закону, єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система починає функціонувати через 90 днів з дня опублікування Державною судовою адміністрацією України у газеті «Голос України» та на веб-порталі судової влади України оголошення про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Відповідно до наказу Державної судової адміністрації України від 31 травня 2018 року № 269 [8] було визначено низку пілотних судів, залучених до впровадження підсистеми «Електронний суд». Такими судами є Київський апеляційний адміністративний суд; Апеляційний суд Одеської області; Київський районний суд міста Одеси; Одеський апеляційний господарський суд; Господарський суд Одеської області; Вінницький апеляційний адміністративний суд; Вінницький окружний адміністративний суд; Донецький апеляційний адміністративний суд; Голосіївський, Дарницький, Деснянський, Дніпровський, Оболонський, Печерський, Подільський, Святошинський, Солом'янський та Шевченківський районні суди міста Києва.

Оголошення про створення та забезпечення функціонування ЄСІТС було опубліковано Державною судовою адміністрацією України у газеті «Голос України» № 229 (6984) 01 грудня 2018 року.

Наказом ДСА України від 22 грудня 2018 року № 628 «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» [9] було розпочато роботу в тестовому режимі вказаної підсистеми у місцевих та апеляційних судах (як пілотних). З цього моменту процесуальні документи, насланні з електронної

пошти будь-якого доменного імені, окрім, як через підсистему Електронного суду, судами не приймаються та не реєструються.

Разом з тим, відповідно до пункту 2 цього наказу, місцевим та апеляційним судам у ході тестового режиму експлуатації підсистеми «Електронний суд» слід керуватися вимогами Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 (із змінами і доповненнями) [10], у частині функціонування підсистеми «Електронний суд».

ЄСІТС, а разом з нею і підсистема Електронного суду в повному обсязі повинна була запрацювати з 1 березня 2019 року, однак, у газеті «Голос України» (№ 42 (7048) від 01 березня 2019 року) опубліковано повідомлення ДСА України, де вказано, що відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 28 лютого 2019 року № 624/0/15-19 та враховуючи результати обговорення з судами, іншими органами та установами системи правосуддя питання необхідності відтермінування початку функціонування ЄСІТС, ДСА України відкликає оголошення, опубліковане в газеті «Голос України» (№ 229 (6984) від 01 грудня 2018 року).

Отже, час початку роботи ЄСІТС відкладено на невизначений термін. Однак, хоча ЄСІТС на даний час працює в режимі обмеженого функціоналу, його підсистема «Електронний суд» доступна до використання.

З цього приводу точились дискусії у судовій спільноті, сформувалась неоднакова судова практика. Одні суди приймали позовні заяви, апеляційні скарги, подані через Електронний суд, інші – повертали вказані документи.

Крапку в цій так званій дискусії поставив Верховний Суд, який висловив думку, що альтернативою звернення учасників справи до суду із позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи та подання такого документа через Електронний кабінет.

На цій підставі Верховний Суд сформулював висновок про те, що оскільки станом на дату подання апеляційних скарг в усіх місцевих та апеляційних судах було запроваджено підсистему «Електронний суд» у тестовому режимі, апеляційні скарги було подано за допомогою підсистеми «Електронний суд» через електронний кабінет з використанням особистого цифрового підпису, то суд апеляційної інстанції необґрунтовано повернув апеляційну скаргу особі, яка її подала з підстав, визначених ч. 4 ст. 298 КАС України [11].

Отже, що може зацікавлена особа зробити за допомогою Електронного суду?

Для отримання доступу до ресурсу необхідно реєструватися за допомогою ЕЦП в Електронному кабінеті на офіційній сторінці порталу «Судова влада України». Надалі вже можна, не виходячи з дому чи офісу,

користуватися перевагами електронного судочинства.

Розділом XI Положення про автоматизовану систему документообігу суду [10], встановлено, що приймання та реєстрація надісланих до суду учасниками судового процесу процесуальних документів повинні здійснюватись з офіційних електронних адрес (Електронних кабінетів), які вони мають створити в Електронному суді.

Слід акцентувати, що відповідно до ч.6 ст. 6 ГПК України в обов'язковому порядку в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ЄСІТС) свої офіційні електронні адреси реєструють адвокати, нотаріуси, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки.

Розділом XI Положенням про автоматизовану систему документообігу суду [10], зокрема, унормовано, що учасники судового процесу за допомогою Електронного суду можуть надсилати копії електронних документів іншим учасникам судової справи, що також мають зареєстрований електронний кабінет, подавати позовні заяви та інші процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, а також отримувати судові рішення та інші електронні документи.

Документи подаються за допомогою електронного кабінету в форматі електронного документу та електронної копії паперового документу, які приймаються судами як оригінали документів та як завірнені копії оригіналів документів відповідно. У разі подання електронної копії паперового документу суд може вимагати надання її оригіналу для перевірки.

У разі успішного подання відповідних документів, особа, що їх подала, може відслідковувати їх рух та стан розгляду в суді. При цьому відомості про доставку документа, його реєстрацію в автоматизованій системі документообігу суду та інші відомості надсилаються до електронного кабінету автора в автоматичному режимі.

Також учасник судового процесу за допомогою сервісу Електронного суду може отримувати:

- веб-посилання на тексти всіх сформованих судом процесуальних документів по справі, в якій учасник процесу приймає участь: судові рішення, судові повістки, виклики тощо;
- інформацію про отримані та зареєстровані вхідні документи по справі разом з документами в електронному форматі;
- інформацію про отримані документи по справі від інших учасників разом з документами в електронному форматі;
- електронні документи, що спричинили зміну стану розгляду справи, протоколи автоматизованого розподілу, тощо.

В електронному кабінеті учасника судового процесу відображається також календар подій по судовій справі.

Дуже зручною вбачається можливість сплати судового збору та інших платежів у режимі он-лайн засобами електронного кабінету під час формування відповідного документа. У такому випадку інформація про платіж автоматично

додається до документу, що відправляється.

Окрім дистанційного подання документів та листування з судом та учасниками процесу, можливим є також і дистанційна участь в судових засіданнях в режимі відеоконференції. Для цього слід подати заяву у визначений процесуальним законом термін та вказати суд, де було б зручно примати участь представнику сторони. За умови вільного майданчику у вказаному в заяві суді, судові засідання проводиться у режимі відеоконференції. При цьому, слід відзначити, що для подальшої дистанційної участі такі заяви треба подавати на кожне судові засідання окремо. Для зручності можна вказати декілька судів у вибраному стороною місті.

Вищезазначені технічні можливості дистанційної ініціації судового процесу та дистанційної участі в ньому, безперечно є великим кроком уперед в площині доступу до правосуддя, економії часу та ресурсів як учасників процесу так і суду.

Крім того, всі зацікавлені особи мають змогу знайомитись з судовою практикою з тих чи інших правових питань та шукати судові рішення відносно себе у Єдиному державному реєстрі судових рішень [12], ведення якого на виконання вимог Закону України «Про доступ до судових рішень» забезпечує ДСА України. За період існування реєстру – станом на 07.11.2019 до нього включено близько 82 мільйонів 385 тисяч 796 копій судових рішень. Це колосальні обсяги інформації.

Високу роль електронного судочинства в прозорості судової системи відзначає Решетняк В.І., який справедливо звертає увагу, що електронне судочинство повинно стати головним інструментом подолання правового нігілізму за допомогою забезпечення відкритого і доступного правосуддя, прискорення строків розгляду спорів і підвищення якості судових актів [13, с. 54].

Електронне судочинство є чинником, який підвищить прозорість судової системи та певність судової процедури, а також є одним з факторів зниження конфліктності у суспільстві [14, с. 74].

Підсумовуючи, зазначимо, що окрім зручності електронне судочинство несе в собі важливу функцію забезпечення відкритості та прозорості судової системи, мінімізації зловживань та маніпуляцій з процесуальними документами як з боку суду, так і з боку учасників процесу.

Підвищення рівня відкритості та прозорості роботи суду матиме наслідком не тільки прискорення строків розгляду спорів і підвищення якості судових актів, а й підвищення рівня довіри до судової гілки влади, що в умовах сьогодення є вкрай необхідним.

За допомогою електронного судочинства матимемо ґрунтовніше розуміння логіки розвитку процесу і закономірності його результату особами, які беруть участь у справі або будь-якими іншими користувачами відповідної судової інформації. Також вбачається, що в умовах загальної цифровізації сучасних бізнес-процесів, електронне судочинство в господарському процесі, в площині відновлення порушених прав суб'єктів господарювання, буде йти в

ногу з сучасними тенденціями цієї сфери.

Література:

1. Public Access to Court Electronic Records [Електронний ресурс]. – <https://www.pacer.gov/>.
2. Вершинин О.П. Способы защиты гражданских прав в суде: дис. ... доктора юрид. наук в форме науч. докл. / Вершинин Олександр Павлович. – СПб.: СПГУ, 1998. – 56 с.
3. Окинавская хартия глобального информационного общества (Окинава, 22.07.2000) // Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 51–56.
4. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи [Електронний ресурс]. – <https://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf>.
5. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки [Електронний ресурс]. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
6. Концепція побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [Електронний ресурс]. – https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/ЕСІТС_Концепция.pdf.
7. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 48. – Ст.436.
8. Наказ Державної судової адміністрації України від 31 травня 2018 року № 269 «Про внесення змін до наказу ДСА України від 23.03.2017 № 367» [Електронний ресурс]. – https://dsa.court.gov.ua/userfiles/file/DSA/2018_DSA_NAKAZY/N_269_18.pdf.
9. Наказ ДСА України від 22 грудня 2018 року № 628 «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» [Електронний ресурс]. – https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/628_18.pdf.
10. Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – <https://court.gov.ua/sudovavlada/969076/polozhenniapasds/>.
11. Постанова Верховного Суду від 10.09.2019 у справі № 640/1374/19 [Електронний ресурс]. – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84134028>.
12. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/1>.
13. Решетняк В. И. Электронное правосудие и транспарентность судебной системы [Електронний ресурс] / В.И. Решетняк // Электронное приложение к российскому юридическому журналу. – 2011. – № 3. – С. 51-55. – Режим доступа: <http://electronic.ruzh.org/?q=node/251>.

14. Чуча С. Ю. Электронное судопроизводство как фактор снижения конфликтности в российском обществе / С. Ю. Чуча, И. В. Сорокина, Е. А. Кулагина // Закон. – 2011. – № 2. – С. 73-76.